Sakker ungdommen akterut?

Mye tyder på at unge marginaliseres på arbeidsmarkedet. Vedvarende høy arbeidsledighet har gjort at ungdom har måttet bære større byrder enn resten av de yrkesaktive: Antallet unge som er yrkesaktive på heltid er sterkt redusert. Flere er også lavlønte. Derimot er det ingen klare tendenser til at ungdom har hatt en dårligere utvikling av bostandard og økonomiske problemer enn andre. Det ser ut til at flere unge er utsatte for vold enn tidligere, og den mentale helsen har utviklet seg mer negativt blant unge menn enn resten av befolkningen.

Anders Barstad, Kari-Mette Roalsø og Mette Ryen

Levekårsutredningen (Finans- og tolldepartementet 1993) pekte på økningen i visse levekårsproblemer blant ungdom, blant annet ungdoms problemer med å få innpass på arbeidsmarkedet og en negativ lønns- og inntektsutvikling sammenlignet med eldre aldersgrupper. Det ble også pekt på at de høye utdanningskravene i arbeidslivet gjør at unge med lav utdanning har fått en vanskeligere start på sitt voksne liv enn tilsvarende gruppe for 10-15 år siden.

En stor, offentlig svensk utredning om ungdoms levekår, holdninger og verdier konkluderte nylig med at økende arbeidsledighet og utdanningskrav har ført til at etableringsfasen i livsløpet er blitt forlenget. Denne utviklingen har ført til at ungdoms materielle levestandard (inntekt, ulike materielle goder) sakker akterut i forhold til eldre aldersgrupper (Vogel 1994).

Disse resultatene kan tolkes som et uttrykk for en *marginalisering* av ungdom. Marginaliseringsbegrepet kan gis ulike betydninger. Med marginalisering vil vi i denne artikkelen forstå en utvikling hvor bestemte gruppers levekår forverres, absolutt eller relativt, sammenlignet med befolkningen for øvrig. I hvilken grad blir ungdom "hengende etter" i velferdsutviklingen?

Kategorien ungdom lar seg ikke entydig avgrense aldersmessig. Her vil ungdom i hovedsak bli avgrenset til aldersgruppen 16-24 år, i noen sammenhenger strekkes begrepet til å omfatte de som er mellom 15 og 30 år. Over en halv million mennesker, vel 540 000, var mellom 16 og 24 år gamle i 1995. Etter en økning i 1980-årene, er det blitt færre i denne aldersgruppen på 1990-tallet. Dette gjenspeiler det betydelige fallet i fødselstallene etter 1969. Fram mot år 2005 regner en med at tallet på unge voksne i 20- og 30-årsalderen vil avta kraftig, mens tallet på tenåringer vil gå litt ned (Skiri og Sørlie 1993). Antallet unge er viktig for unges stilling både på arbeidsmarkedet og i utdanningsmarkedet. Mindre årskull vil framover bidra i retning av å redusere presset på arbeidsmarkedet og utdanningsinstitusjonene.

Denne artikkelen har mange begrensninger som gjør at den langt fra kan gi noe uttømmende svar på spørsmålet om marginalisering av ungdom. Utvalget av indikatorer på levekår er begrenset. Vår analyse forholder seg i stor grad til ungdom som helhet, vi har i liten grad sett på mindre undergrupper hvor marginaliseringstendensene kan være sterkere. Det er også en begrensning ved denne analysen at det i liten grad benyttes data som forteller noe om varigheten av levekårsproblemene.

Artikkelen starter med å beskrive ungdoms forhold til arbeidsmarkedet og utdanningssystemet. Deretter beskrives utviklingen i noen sider ved de materielle og økonomiske levekårene, før artikkelen avsluttes med et blikk på hva som skjer med ungdoms sosiale relasjoner, fritid og psykiske helse.

Flere i utdanning, færre i arbeid

Ungdoms tilknytning til arbeidsmarkedet og utdanningssystemet vil ha stor betydning for levekårene på andre områder. Andelen ungdom i utdanning har økt fra starten av 1980-tallet, og i dag er mer enn annenhver ungdom mellom 16 og 24 år i utdanning, etter en markert økning på slutten av 1980-tallet. Fra 1987 og fram til 1995 har andelen sysselsatte mellom 16 og 24 år gått tilbake, etter en økning tidligere på 1980-tallet. Reduksjonen i sysselsettingen blant ungdom skjedde i stor grad ved at heltidsarbeid ble erstattet med studier

på heltid eller studier i kombinasjon med deltidsarbeid. I 1995 var 26 prosent sysselsatt på heltid, mot 40 prosent i 1987.

Økt deltidssysselsetting blant unge under utdanning

Andelen sysselsatte unge ble i perioden 1980 til 1995 redusert fra 35 til 26 prosent. At sysselsettingen blant ungdom ikke er ytterligere redusert, skyldes at flere har deltidsarbeid (inntil 34 timer i uka). I 1995 var nærmere annenhver av de sysselsatte unge kvinnene deltidssysselsatt, mens blant unge menn hadde en av tre deltidsarbeid. Mest vanlig er det å arbeide kort deltid (1 til 19 timer i uka).

Den økte deltidssysselsettingen skyldes hovedsakelig at det er blitt mer vanlig å kombinere skole og studier med deltidsarbeid. Andelen unge som har deltidsarbeid ved siden av utdanning, økte kraftig fra 1991 til 1995, etter å ha ligget stabilt på 15 prosent i store deler av 1980-tallet. I 1995 var 22 prosent mellom 16 og 24 år sysselsatt på deltid ved siden av skole og studier.

Flest 20-24-åringer uten utdanning og arbeid

Å være uten utdanning og arbeid kan være en risikofylt status i overgangen til livet som voksen. I motsetning til å være i utdanning eller i arbeid, kvalifiserer ikke denne statusen for videre muligheter på arbeidsmarkedet. Av alle 16-24-åringer var 11 prosent uten utdanning og arbeid i 1995, en reduksjon i forhold til 1991. Det ser ut til at risikoen for å være uten arbeid eller utdanning er større blant de eldre enn blant de yngre ungdommene. Blant tenåringene var 7 prosent verken i utdanning eller i arbeid, mens andelen var 14 prosent blant 20-24-åringene.

Tabell 1: **Ungdom 16-24 år etter viktigste gjøremål. Prosent. 1983, 1987, 1991 og 1995**

	1983	1987	1991	1995
Skoleelever/ studenter				
ikke sysselsatt	29	27	34	33
sysselsatt	15	17	16	22
Sysselsatt				
deltid	7	7	6	6
heltid	35	40	28	26
Annet	14	9	15	11
Sum	100	100	100	100

Høy arbeidsledighet blant ungdom

Ungdom er en utsatt gruppe på arbeidsmarkedet. Den sterke reduksjonen i sysselsettingen skyldes ikke bare økt tilstrømming til utdanning, men også økt arbeidsledighet blant ungdom. Gjennom hele 1980-tallet og halvveis inn i 1990-tallet har ledigheten blant ungdom mellom 16 og 24 år vært høyere enn gjennomsnittet for hele befolkningen[1]. Fram til 1987 hadde unge kvinner vesentlig høyere risiko for ledighet enn andre sysselsatte. I første halvdel av 1990-årene er imidlertid dette mønsteret endret. Fra 1991 har ledigheten vært høyest blant unge menn. En grunn til at ungdomsledigheten ikke har økt ytterligere, er den sterke utbyggingen av skoleplasser og at ungdom under 20 år er prioritert på arbeidsmarkedstiltak.

Andelen av de arbeidsledige som er *langvarig* ledige, har i perioden økt blant ungdom, som for resten av den yrkesaktive befolkningen. Ser vi på de som har vært arbeidsledige i til sammen mer enn åtte uker siste år, er det i hele perioden flere som er ledige blant ungdom enn i den yrkesaktive befolkningen totalt.

Tabell 2: **Andelen yrkesaktive med arbeidsledighetserfaring siste år for unge kvinner og menn og den yrkesaktive befolkningen totalt. Prosent. 1980, 1983, 1987, 1991 og 1995[1]**

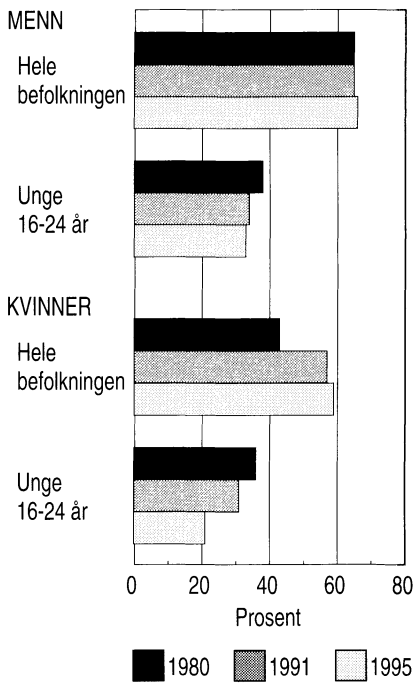
	1980	1983	1987	1991	1995
Alle sysselsatte	10	11	11	14	13
Menn 16-24 år	20	21	21	31	28
Kvinner 16-24 år	22	27	25	26	23

[1] Tallene for 1995 er ikke direkte sammenlignbare med tidligere tall. I 1995 er utgangspunktet for beregningen av andelen arbeidsledige personer 16-66 år. Tidligere har utgangspunktet vært personer som har hatt inntektsgivende arbeid i løpet av det foregående året

Mange har usikker tilknytning til arbeidsmarkedet

Ungdoms tilgang til arbeidsmarkedet er vanligvis begrenset til jobber med dårligere vilkår enn for sysselsatte i andre aldersgrupper. Ungdom er i større grad enn andre sysselsatte ansatt i jobber med midlertidig karak-

Figur 1: **Andelen fagorganiserte blant sysselsatte kvinner og menn 16-24 år og i den sysselsatte befolkningen totalt. Prosent. 1980, 1991 og 1995**

Kilde: Levekårsundersøkelsene

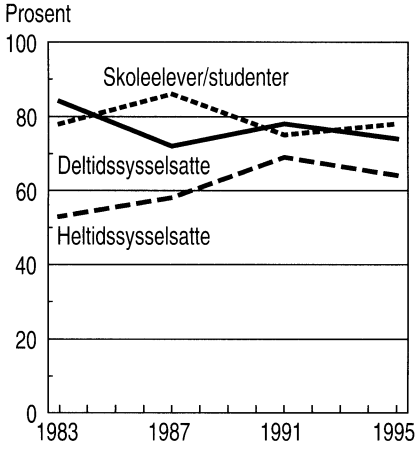
ter. Blant ungdom som hadde yrkesaktivitet som viktigste gjøremål, arbeidet 29 prosent i vikariater eller engasjement med en varighet av ett år eller kortere. I den yrkesaktive befolkningen totalt var 10 prosent engasjert i kortvarige engasjementer eller vikariater.

Foruten å ha svakest tilknytning til arbeidsmarkedet er ungdom i langt mindre grad enn andre sysselsatte medlemmer av en fagorganisasjon. I perioden 1980 til 1995 ble andelen fagorganiserte blant ungdom redusert, fra 38 til 33 prosent blant unge menn og fra 36 til 21 prosent blant unge kvinner. Det er blant unge sysselsatte kvinner at vi i dag finner den laveste andelen som er medlemmer av en fagorganisasjon, mens andelen fagorganiserte har økt blant sysselsatte kvinner generelt.

Flere lavlønte unge

De aller fleste mellom 16 og 24 år er lavlønte (timelønn under 85 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn). Spesielt mange lavlønte finner vi blant unge kvinner, 78 prosent, mot 56 prosent blant unge menn. Dette er langt høyere enn for den yrkesaktive befolkningen som helhet (26 prosent). Andelen lavlønte jenter har i denne perioden ligget stabilt på et høyt nivå, mens det nå er færre lavlønte enn tidligere blant kvinner totalt.

Figur 2: **Andelen lavlønte i ulike ungdomsgrupper 16-24 år. Prosent. 1983, 1987, 1991 og 1995**

[1] Timelønn under 85 prosent av gjennomsnittlig timefortjeneste i industrien

Kilde: Levekårsundersøkelsene

Lønnsbetingelsene vil naturlig nok bety mest for ungdom som har lønnet arbeid som sin viktigste inntektskilde. Gjennom hele 1980-tallet og inn i 1990-tallet steg andelen lavlønte blant heltidssysselsatt ungdom jevnt, men denne økningen ser nå ut til å ha stoppet opp. Andelen lavlønte blant heltidsarbeidende ungdom var i 1995 64 prosent, men fremdeles er andelen vesentlig høyere enn den var i 1980. Da var vel halvparten av heltidssysselsatt ungdom lavlønt. Det er bare blant ungdom under utdanning at andelen lavlønte igjen ser ut til å øke etter en nedgang fra 1987 til 1991, men dette er statistisk usikre tall.

Ungdom har sjelden frynsegoder

Fordeler i arbeidet i form av støtte til bolig, bil og telefon forekommer så å si ikke blant sysselsatte unge kvinner. Andelen som hadde slike ekstraytelser i arbeidet, var lav også for 15 år siden, men er nå nesten forsvunnet blant de yngste kvinnene. Sysselsatte unge menn har sjeldnere frynsegoder enn sysselsatte menn i alt. Andelen unge menn som har slike ekstraytelser i arbeidet har også blitt noe mindre i løpet av hele perioden sammenlignet med andre sysselsatte menn. Blant unge menn som har frynsegoder, er det mest vanlig å få støtte til bilhold, mens svært få har adgang til tjenestebil til privat bruk. En grunn til at unge menn i større grad enn unge kvinner har frynsegoder, kan være at de oftere har jobber innenfor f.eks. transport og budbiltjeneste hvor det er vanlig å få bl.a. kjøregodtgjørelse.

Ungdom har dårligst arbeidsmiljø

Unge sysselsatte menn hadde i hele perioden jevnt over dårligere fysisk arbeidsmiljø enn andre yrkesaktive. For eksempel hadde annenhver sysselsatte mann mellom 16 og 24 år et risikofylt arbeidsmiljø, mens tilsvarende tall for alle sysselsatte menn var snaut 40 prosent. Blant sysselsatte kvinner hadde om lag 15 prosent et risikofylt arbeidsmiljø, også innbefattet de yngste kvinnene. Både blant ungdom og sysselsatte generelt har det vært lite endring i fysisk arbeidsmiljø i den aktuelle perioden.

Som med det fysiske arbeidsmiljøet, har det vært forholdsvis lite endringer i det organisatoriske arbeidsmiljøet gjennom hele perioden. I 1995 hadde sysselsatt ungdom mindre

Tabell 3: **Andelen lavlønte og andelen med frynsegoder for alle sysselsatte og for sysselsatte 16-24 år. Menn og kvinner. Prosent. 1980, 1991 og 1995**

	Andel lavlønte			Andel med frynsegoder		
	1980	1991	1995	1980	1991	1995
Sysselsatte menn						
Alle	21	20	19	29	34	34
16-24 år	47	60	56	20	17	16
Sysselsatte kvinner						
Alle	58	46	34	8	9	9
16-24 år	80	84	78	7	5	1

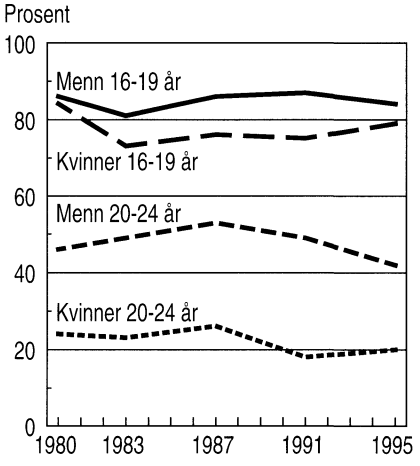
selvstyring i arbeidet sammenlignet med andre sysselsatte. Det var færre unge som bestemte over egne arbeidsoppgaver og som hadde et variert arbeid. Kjønnsforskjellene i den yngste aldersgruppen var små, bortsett fra at unge kvinner hadde en noe høyere sannsynlighet for å ha en jobb hvor de ikke kan bestemme arbeidstempoet selv.

Boligforhold: Flere unge mellom 20 og 24 år flytter hjemmefra

Det er vesentlige forskjeller i materielle levekår mellom unge som fremdeles bor hjemme, og unge som har flyttet hjemmefra. Unge som har etablert egen husholdning nyter ikke i samme grad som de hjemmeboende godt av de materielle godene som er knyttet til foreldrehjemmet. Hvis det skjer endringer i tidspunktet for flytting hjemmefra, vil det få stor betydning for hvordan ungdoms levekår endres.

Det er blitt litt mindre vanlig å bo hjemme blant unge i aldersgruppen 16-24 år, andelen hjemmeboende ble redusert fra 57 til 52 prosent i perioden 1980-1995. En forklaring på tendensen til at flere flytter hjemmefra kan være det sterke fallet i boligprisene etter 1988 (Texmon 1993). At aldersgruppa 16-24 år består av flere eldre ungdommer i 1995 enn i 1980 bidrar også til reduksjonen i andelen som bor hjemme. Endringene har vært sterkest blant de eldre ungdommene. Andelen hjemmeboende tenåringer var noe lavere i 1995 enn i 1980, men det er vanskelig å finne noe klart mønster i endringene (figur 3). Vel åtte av ti 16-19-åringer bor hjemme. Blant unge 20-24 år var det fram til 1987 en tendens til at flere bodde hjemme, men etter 1987 har dette blitt mindre vanlig i denne aldersgruppen. Vel tre av ti 20-24-åringer bor hjemme, dobbelt så mange blant guttene som blant jentene.

Figur 3: **Andelen menn og kvinner i ulike aldersgrupper som bor hjemme hos foreldrene. Prosent. 1980-1995**

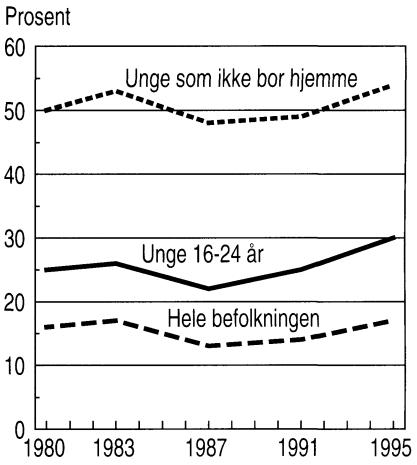
Kilde: Levekårsundersøkelsene

Flere leier, bedre boligstandard

Andelen som leier uten innskudd, bor i tjenestebolig eller på framleie, har økt for hele befolkningen siden 1987, og var i 1995 på et nivå tilsvarende begynnelsen av 1980-tallet (figur 4). 1987 var det året da færrest leide bolig. Andelen ungdom som leier bolig, er klart høyere enn for befolkningen som helhet. Den er høyere for ungdom som ikke bor med foreldre, enn for all ungdom. At flere unge leier bolig etter 1987, skyldes delvis at flere unge har flyttet hjemmefra (jf. figur 3). Leieboerandelen har økt lite blant ungdom som ikke bor med foreldre (en fyldigere framstilling av utviklingen i boligforholdene finnes i Arne S. Andersens artikkel i dette nummeret av Samfunnsspeilet).

For å undersøke boligstandarden skal vi begrense oss til å se på hvor mange som bor i moderne bolig, det vil si bolig med bad og wc og uten kalde eller fuktige rom. Dette er et mål for andelen som tilfredsstiller visse minimumskrav for hvordan en bolig skal være. Andelen som bor i moderne bolig har økt for hele befolkningen fra 1980 til 1995. Andelen som bor moderne, er lavest for ungdom som ikke bor sammen med foreldrene. Samtidig er det denne gruppen som har hatt den største veksten i andelen som bor i moderne bolig.

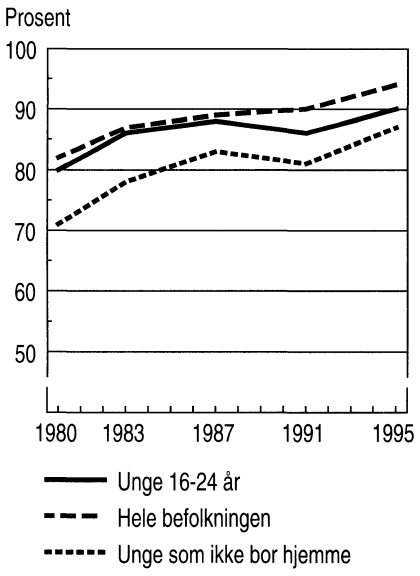
Figur 4: **Andel som leier uten innskudd, bor i tjenestebolig eller på framleie. Hele befolkningen, alle unge 16-24 år og unge som ikke bor med foreldre. Prosent. 1980-1995**

Kilde: Levekårsundersøkelsene

Et av de materielle godene som er viktig for mange unge, er egen bil. I levekårsundersøkelsene er det spurt om intervjupersonen bor i en husholdning hvor intervjupersonen selv eller andre disponerer bil. Blant unge som ikke bodde med foreldrene, økte andelen som disponerte bil fra 1980 til 1987 (fra 74 til 80 prosent). Etter 1987 har det vært en kraftig nedgang i andelen som disponerer bil i denne gruppen, slik at bilhold var litt mindre vanlig blant unge som hadde flyttet hjemmefra i 1995 enn 15 år tidligere (74 prosent i 1980 og 69 prosent i 1995). I befolkningen for øvrig er det blitt flere som disponerer bil i løpet av perioden, spesielt blant de over 44 år.

Figur 5: **Andel som bor i moderne bolig. Hele befolkningen, unge 16-24 år og unge 16-24 år som ikke bor med foreldre. Prosent. 1980-1995**

Kilde: Levekårsundersøkelsene

Tabell 4: **Andel med ulike økonomiske problemer for ungdom 16-24 år som ikke bor med foreldre og befolkningen 16-79 år som helhet. Prosent. 1987, 1991 og 1995**

	Menn			Kvinner		
	1987	1991	1995	1987	1991	1995
Ikke mulighet for å klare en uforutsett regning på 2 000 kroner						
Ungdom som ikke bor med foreldre	19	19	16	24	25	25
Hele befolkningen	7	11	13	11	16	17
Problemer med å klare løpende utgifter						
Ungdom som ikke bor med foreldre	20	19	19	17	25	27
Hele befolkningen	7	10	10	10	13	13

Kilde: Levekårsundersøkelsene

Små endringer i økonomiske problemer blant unge som ikke bor hjemme

Tidligere analyser har vist en betydelig nedgang i gjennomsnittlig disponibel inntekt blant yngre enslige fra 1982 til 1991 (Andersen m.fl. 1995). Vi har også sett at andelen lavlønte har økt blant unge. Har denne utviklingen ført til at flere unge opplever økonomiske problemer? Én mulig løsning på økte økonomiske problemer kan være at ungdom i stigende grad bor hjemme. Dette har vi sett at ikke er tilfellet, snarere tvert imot.

Siden det kan være vanskelig å avgjøre i hvilken grad unge som bor hjemme hos foreldrene, tenker på sin egen økonomi eller foreldrenes økonomi når de svarer på spørsmålene om økonomiske problemer, skal vi her begrense oss til å se på de unge som har flyttet hjemmefra. Alle spørsmålene om opplevde økonomiske problemer gjelder husholdningen som de unge bor i.

Andelen som svarte at de ville ha problemer med å betale en uforutsett regning på 2 000 kroner, økte for hele befolkningen på slutten av 1980-tallet, og har vært stabil på 1990-tallet. Blant ungdom 16-24 år som ikke bor med foreldre, har andelen som ville ha problemer med en slik uforutsett regning overraskende nok vært stabil fra 1987 til 1995.

En annen indikator på økonomiske problemer er andelen som har problemer med å klare løpende utgifter. Problemer med løpende utgifter innebærer at man av og til eller ofte i løpet av det siste året har hatt vansker med å klare løpende utgifter til for eksempel mat, bolig eller transport.

Andelen i befolkningen som svarte at de hadde slike problemer, økte betydelig fra 1987 til 1991, og har også økt litt på 1990-tallet. For ungdom som har flyttet hjemmefra, har andelene som svarer de har problemer med de løpende utgiftene vært stabile for guttene. Det kan se ut til at flere jenter har fått problemer med å betale løpende utgifter, men denne økningen er ikke statistisk signifikant.

Mange unge mottar hjelp fra familien

En mulig forklaring på at andelen med økonomiske problemer har holdt seg stabil, kan være økt hjelp fra foreldrehjemmet. Vi kan ikke prøve en slik forklaring fordi slik hjelp bare er registrert i 1995. Økonomisk hjelp til unge fra familien er imidlertid av et ganske betydelig omfang. 24 prosent av unge som ikke bor hjemme, mottok økonomisk hjelp fra familien i 1994, sammenlignet med 7 prosent i hele befolkningen. Økonomisk hjelp innebærer hjelp med samlet verdi over 1 000 kroner fra familien til å dekke løpende utgifter eller til å dekke utgifter ellers. Like mange gutter som jenter mottar slik økonomisk hjelp. Gjennomsnittlig mottatt beløp for ungdom som ikke bor med foreldre var 13 100 kroner. I dette gjennomsnittet er også ungdom som ikke har mottatt økonomisk hjelp fra familien regnet med.

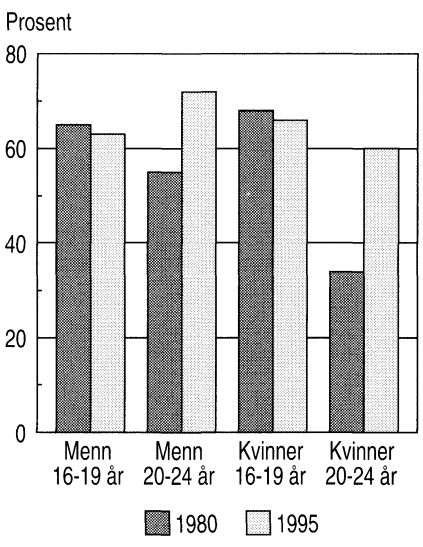
Det er ingen forskjell mellom ungdom og resten av befolkningen når det gjelder hvor mange som svarer at de klarer å spare noe. Skillet er mer avhengig av kjønn. Omtrent 60 prosent av mennene klarer å spare noe, mens omtrent 52 prosent av kvinnene klarer det samme. Årsaken til at det ikke er noe skille mellom ungdom

under ett og befolkningen under ett i sparing, kan være at ungdom som bor sammen med foreldrene, ikke har de samme utgiftene som andre fordi foreldre i stor grad betaler for kost og losji. For ungdom som ikke bor med foreldre, er det færre som svarer at de klarer å spare noe.

Uteliv

For unge som ennå ikke har etablert seg med egen familie, betyr venner og foreldre svært mye for levekårene. Når færre unge lever i parforhold, og barnefødslene utsettes til senere i livsløpet, blir vennskapene en enda viktigere del av ungdomstiden. En økende del av vennesamværet skjer utenfor bolig og nærmiljø. Stadig flere unge i alderen 20-24 år besøker dansetilstelninger og diskoteker (figur 6). Nesten dobbelt så mange 20-24-årige jenter går ofte på dans og diskotek i dag som for 15 år siden. En kan se denne utviklingen som uttrykk for en forlengelse av ungdomstiden. Det som tidligere var typiske fritidsaktiviteter for tenåringer, er etter hvert blitt vel så typiske aktiviteter for den eldre ungdommen.

Figur 6: **Andelen menn og kvinner i ulike aldersgrupper som var på dans/diskotek minst 10 ganger siste 12 md. Prosent. 1980 og 1995**

Kilde: Levekårsundersøkelsene

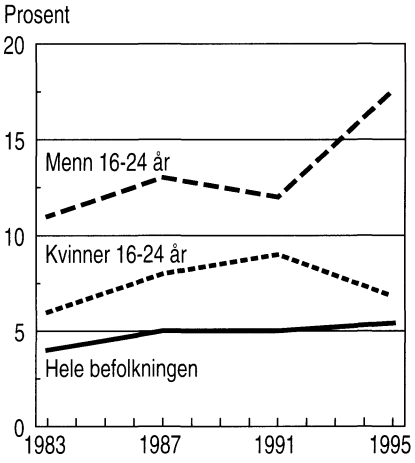
Mer uteliv, mer vold?

Mer uteliv blant de unge kan øke risikoen for å bli utsatt for vold. Det er en tendens til at flere unge utsettes for vold eller trusler om vold nå enn tidligere (figur 7). Fordi gruppene er små, er det vanskelig å avgjøre hvor sterk og jevn denne tendensen er. Fra 1991 til 1995 var det en særlig stor økning i voldsofre blant guttene, men økningen er ikke statistisk signifikant isolert sett. Litt færre jenter oppgav at de hadde blitt utsatt for vold eller trusler om vold i 1995 enn i 1991, etter en økning fra 1983 til 1991. Nedgangen fra 1991 til 1995 er imidlertid også innenfor de statistiske feilmarginene en vanligvis opererer med.

Det er en utvetydig konklusjon at unge menn er langt mer utsatt for vold enn resten av befolkningen. I 1995 oppgav 15 prosent av gutter 16-24 år at de ble utsatt for vold i løpet av foregående år, om lag 5 ganger så mange som i befolkningen for øvrig. Tar en også med trusler om vold blir andelen som har vært utsatt 18 prosent. Også jentene i samme aldersgruppe har i hele perioden vært noe mer utsatt for vold og trusler om vold enn gjennomsnittet i befolkningen.

Hvorfor er ungdom generelt, og unge menn spesielt, utsatt for vold? Vi har nevnt at mye uteliv kan øke risikoen for vold. Det er den delen av befolkningen som har en livsstil preget av uteliv og mye bruk av alkohol som er mest utsatt for voldskriminalitet (Olaussen 1995). En stor del av voldskriminaliteten skjer utenfor nærmiljøet, under påvirkning av alkohol. Alkoholforbruket er høyere blant unge enn blant eldre, spesielt blant menn. 35 prosent av unge menn drakk mye alkohol minst to ganger i måneden i 1991, mens tallet for hele befolkningen var 13 prosent (Statistisk sentralbyrå 1992). En annen del av forklaringen er sannsynligvis knyttet til sosial integrasjon. Vi har tidligere vist at unge menn er mer utsatt for arbeidsledighet enn jentene. Det er også færre unge menn enn kvinner som er gift eller samboende. Parforholdet kan være en viktig mekanisme for sosial kontroll, og blant annet forhindre at arbeidsledighet fører til økt alkoholkonsum (Mastekaasa 1993).

Figur 7: **Andelen menn og kvinner 16-24 år som har vært utsatt for vold eller trusler om vold siste år. Prosent. 1983, 1987, 1991, 1995**

Kilde: Levekårsundersøkelsene

Færre gutter leser bøker

Dans er ett av flere eksempler på fritidsaktiviteter hvor forskjellene mellom kjønnene er blitt mindre de siste 15 årene. Et annet eksempel er mosjon og idrett. Mens det tidligere var langt mer vanlig å mosjonere blant gutter 16-24 år enn blant jenter i samme alder, var det ingen slike forskjeller i 1995. Derimot er det økende forskjeller i hvor mange som leser bøker i fritiden. Dette er blitt en mer typisk jenteaktivitet. I 1980 var det omtrent like vanlig for gutter som for jenter å lese bøker i fritiden, i 1995 var det tre ganger så mange gutter som jenter som ikke hadde lest en bok de siste 12 månedene.

Mental helse: Mer depresjon blant unge menn

Mens ungdoms fysiske helse er klart bedre enn gjennomsnittet for befolkningen, er ikke bildet like entydig for psykisk helse. I 1995 er hovedinntrykket at psykiske plager (nervøsitet eller depresjon) er omtrent like vanlig blant ungdom som i befolkningen for øvrig. I første halvdel av 1980-tallet var situasjonen en annen, både i 1980 og 1983 var det mindre vanlig blant unge enn blant eldre å oppgi slike plager. Mens tendensen i befolkningen som helhet har vært en svak reduksjon av antallet som er plaget av symptomer på psykiske lidelser,

har antallet blant unge under 30 år endret seg i motsatt retning.

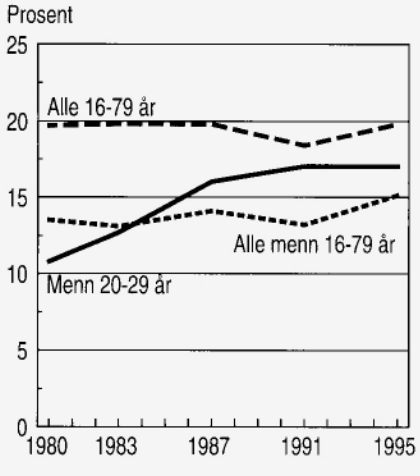
Tar en for seg de enkelte plagene, har det vært en påfallende jevn økning blant menn 20-29 år i andelen som oppgir symptomer på depresjon; fra snaut 11 prosent i 1980 til 17 prosent i 1995 (figur 8). Økningen gjelder imidlertid bare de som oppgir at de er plaget av slike symptomer av og til. Det er nå mer vanlig i aldersgruppen 20-29 år enn blant andre menn å oppgi symptomer på depresjon.

Reell forverring?

At flere unge oppgir symptomer på psykiske plager i dag enn for 15 år siden, er imidlertid ikke nødvendigvis noe tegn på dårligere psykisk helse. En annen mulig forklaring kan være at villigheten til å fortelle om slike plager til en intervjuer har endret seg mer blant unge enn i andre grupper. Undersøkelser tyder på at det skjer en betydelig underrapportering av psykiske problemer i intervjusituasjoner, og at underrapporteringen er særlig stor blant yngre, spesielt blant menn. Hvis den økte åpenheten omkring psykiske lidelser fører til mindre underrapportering, er det tenkelig at dette vil ha særlig betydning for rapporteringen blant yngre.

Den økte selvmordsraten blant unge menn kan imidlertid tyde på at økningen i oppgitte symptomer på depresjon er reell. Siden slutten av 1960-årene har selvmordshyppigheten i befolkningen økt mest blant unge menn (Gjertsen 1993).

Figur 8: Andel som ofte eller av og til har følt seg deprimert og nedfor de siste seks måneder. Menn 20-29 år sammenlignet med hele befolkningen og alle menn 16-79 år. Prosent. 1980-1995

Kilde: Levekårsundersøkelsene

Avslutning

Har det skjedd en marginalisering av ungdom, ved at ungdom har sakket akterut i velferdsutviklingen? Utviklingen på arbeidsmarkedet synes å peke i retning av en slik marginalisering. Blant annet har de økonomiske betingelsene for ungdom med tilknytning til arbeidsmarkedet utviklet seg mindre positivt enn for andre sysselsatte.

Hva har så skjedd med de materielle og økonomiske levekårene? Det er vanskelig å peke på noen entydige tendenser til marginalisering. Særlig blant unge som er flyttet hjemmefra er bostandarden betydelig forbedret. Det er mer vanlig å oppleve økonomiske problemer blant unge som ikke har flyttet hjemmefra enn i andre grupper, men i motsetning til befolkningen for øvrig har andelen som opplever økonomiske problemer vært nokså stabil fra 1987 til 1995.

Utviklingen i visse sider ved de ikke-materielle levekårene kan tyde på en marginalisering, først og fremst blant unge menn. Det er sannsynlig at flere unge enn tidligere er utsatt for vold og trusler. Ungdoms mentale helse har utviklet seg noe mer negativt enn for gjennomsnittet.

1. Arbeidsledighet omfatter både ufrivillig permittering uten lønn og perioder uten arbeid hvor en søkte etter arbeid. Dette begrepet ligger nær opp til arbeidskraftundersøkelsens begrep Arbeidsledig, men referanseperioden er hele det foregående året og ikke en uke.

Litteratur

Andersen, Arne S., Jon Epland, Randi Kjeldstad og Jan Lyngstad (1995): *Husholdningenes økonomi. 1980-tallet: Fra vekst til innstramming.* Statistiske analyser nr. 8. Statistisk sentralbyrå.

Finans- og tolldepartementet (1993): *Levekår i Norge. Er graset grønt for alle?* NOU 1993:17, Oslo, Akademika.

Gjertsen, Finn (1993): "Selvmord og ulykker". Kap. 3.2. i *Sosialt Utsyn 1993.* Statistiske analyser nr. 1. Statistisk sentralbyrå.

Mastekaasa, Arne (1993): "Does marriage protect the individual: The case of unemployment and subjective well-being." *Sosiologisk tidsskrift* 3 (1993), s. 193-211.

Olaussen, Leif Petter (1995): "Voldsutvikling og samfunnsendringer i Norge". *Lov og rett,* s. 323-338.

Skiri, Halvard og Kjetil Sørlie (1993): "Befolkning" Kap. 2.1 i *Sosialt Utsyn 1993.* Statistiske analyser nr. 1. Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (1992): *Levekårsundersøkelsen 1991.* NOS C 43. Statistisk sentralbyrå.

Texmon, Inger (1993): "Flytting fra foreldrehjemmet" Kap. 8.4 i *Sosialt Utsyn 1993.* Statistiske analyser nr. 1. Statistisk sentralbyrå.

Vogel, Joachim (1994): *Living Conditions, Values and Attitudes of Young Adults in Sweden* (sammendrag av SOU 1994: 73: Ungdomars Välfärd och Värderingar). Fritzes, Stockholm.

Anders Barstad, Kari-Mette Roalsø og Mette Ryen *er førstekonsulenter i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning.*